

The Structure of Feelings in the Life Experience of Isan Migrant Labour: An Analysis of Tai Orathai's Lukthung Song

Chenpakorn Kaewpirom^{1*}

¹ Student of Bachelor of Music, Program in folk music, Faculty of Fine and Applied Arts, Khon Kaen University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: Prof_chainpakorn@kkumail.com

ABSTRACT

This research aims to study the structure of feelings in the life experiences of Isan migrant workers by analyzing Tai Orathai's country songs. This study is an analytical and interpretive study of the song's content. The researcher relied on humanities research methods by analyzing data using the Structure of Feeling theoretical framework to analyze together with data on economic, social, political, and belief conditions in a descriptive analysis. The findings indicated that throughout the migration Because of the harsh natural environment, employees move to the city in the belief that their quality of life and that of their families will improve. Later, with migration, the sentimental structure of labor feelings started to represent humiliation. reflecting the differences in respect between employers and employees and in the last part of the retrospective of the old house, this is the period when the structure of labor's feelings reflects the sense of alienation of labor that arises in itself. This peculiarity comes from the imbalance between the use of force. wages incurred and self-conflict in the aspect of production in the end, the retrospective of old houses became a means of self-soothing by labor to alleviate the resulting alienation structure. He was aware that the laborer would be further exploited in order to get back to the systemic work. Considering that these workers have a hope other than their own. But Mimi brings the family along with them. The sentiment structure in these three periods of migrant life experiences therefore reflects Feelings hidden under the labor migration cycle the sensation structure thus helps to reveal the reality of the hidden feelings of labor which is reflected from Tai Orathai's Lukthung song.

Keywords: Life Experience, Structure of Feelings, Migrant Labour, Tai Orathai's Lukthung Song

โครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน: บทวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

เชนปรณ์ แก้วภินิหาร^{1*}

¹ นักศึกษาระดับปริญญาตรีหลักสูตรดุริยางคศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดนตรีพื้นเมือง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Prof_chainpakorn@kku.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานโดยการวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงตีความเนื้อหาบทเพลง ผู้วิจัยได้อาศัยวิธีการวิจัยทางมนุษยศาสตร์โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบคิดทฤษฎีโครงสร้างความรู้สึกลง (Structure of Feeling) มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูล สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความเชื่อ ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงของการย้ายถิ่นนั้น เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้ออำนวย ทำให้แรงงานต้องย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองกรุงด้วยโครงสร้างความรู้สึกลงที่หวังว่า คุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวจะดีขึ้น ต่อมาในช่วงย้ายถิ่นความรู้สึกลงของแรงงานเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างความรู้สึกลงที่สะท้อนถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน และในช่วงสุดท้ายช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่าช่วงนี้เป็นช่วงที่โครงสร้างความรู้สึกลงของแรงงานสะท้อนความรู้สึกลงของความแปลกแยกของแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ความแปลกแยกที่ว่านี้มาจากความไม่สมดุลระหว่างการใช้แรง ค่าจ้างที่เกิดขึ้น และความขัดแย้งในตนเองด้านมุมมองการผลิต จนสุดท้ายการคิดหวนคำนึงถึงบ้านเก่ากลายเป็นวิธีการที่แรงงานใช้ปลอบประโลมตนเองในการบรรเทาโครงสร้างความรู้สึกลงแปลกแยกที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาเชื่อว่ามีชีวิตที่ดีต่อตัวแรงงานต่อไป เนื่องด้วยแรงงานเหล่านี้แบกความหวังที่ไม่ใช่เพียงของตน แต่คือของครอบครัวมีแบกมาด้วย โครงสร้างความรู้สึกลงในประสบการณ์ชีวิตแรงงานย้ายถิ่นทั้งสามช่วงนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกลงที่ซ่อนอยู่ภายใต้วัฏจักรการย้ายถิ่นของแรงงาน โครงสร้างความรู้สึกลงจึงเป็นตัวช่วยที่เผยให้เห็นถึงความเป็นจริงในความรู้สึกลงของแรงงานที่ถูกซ่อนอยู่ ซึ่งสะท้อนมาจากบทเพลงลูกทุ่งของ ต่าย อรทัย

คำสำคัญ: ประสบการณ์ชีวิต, โครงสร้างความรู้สึกลง, แรงงานย้ายถิ่น, เพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

© 2024 JSDP: Journal of Spatial Development and Policy

บทนำ

เพลงลูกทุ่ง เป็นเพลงที่ถูกแบ่งให้ตรงกันข้ามกับเพลงลูกกรุง ตามความหมายนี้จะถูกใช้พื้นที่ของสังคมชนบท (Rural Society) กับพื้นที่ของเมือง (Urban Society) ที่มักจะเรียกกันว่า “กรุง” เป็นข้อตรงข้ามของการแบ่งแยก จึงเป็นที่มาของเพลงลูกกรุงที่ตรงกันข้ามกับลูกทุ่ง โดยที่เพลงลูกทุ่งเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมกันในประเทศไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา (Jirattikorn, 2006) และเริ่มที่จะมีความชัดเจนมากขึ้นในปี 1972 ที่เพลงลูกทุ่งถูกนำเข้าไปในพื้นที่ของเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร (Terry, 2005) เนื้อหาสำคัญของเพลงลูกทุ่งมักจะกล่าวถึงผลกระทบของการพัฒนาเมืองที่มีต่อคนไทยในชนบท (Mitchell, 2009) และอิทธิพลของการพัฒนาเมืองที่ว่านี้ มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยม ทำให้เกิดการหลั่งไหลของแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองตามมา และภาพเหล่านี้ก็ปรากฏในเนื้อหาของเพลง

ลูกทุ่ง (Mitchell, 2011) รวมถึงการนำเสนอการหวนรำลึกนึกถึงถิ่นเก่าบ้านเกิดและนึกถึงชีวิตในชนบทชุมชนในหมู่บ้านและค่านิยมที่ตามมา (Lockard, 1998) ในฐานะที่เป็นเครื่องเตือนใจคนพลัดถิ่นอยู่ตลอดเวลา (Mitchell, 2015)

หากจะกล่าวถึงพัฒนาการของเพลงลูกทุ่ง ความน่าสนใจน่าจะอยู่ที่การพัฒนาเคียงคู่ไปกับผู้คนในชนบท โดยเฉพาะคนอีสานที่ย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา (ดุขฎิ อายุวัฒน์, 2562) ดังนั้นเพลงลูกทุ่งจึงพัฒนาเคียงคู่มากับคนอีสานก็ว่าได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากเพลงลูกทุ่งเกิดขึ้นจากการแสดงให้เห็นภาพตัวแทนของชนบทอีสาน ดังที่ เทอร์รี มิลเลอร์ (Terry Miller) ได้กล่าวเอาไว้ว่า "...เพลงลูกทุ่ง" เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ของคนในชนบททั้งชาวนาที่ทำงานในหมู่บ้านก่อนสมัยใหม่และผู้อพยพ คนงานอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนแออัดของกรุงเทพฯ และคนทำงานเพื่อให้เมืองดำเนินไปอย่างราบรื่น..." (Terry, 2005: 99) ทำให้เพลงมีเสน่ห์ตรงที่การแสดงภาพวิถีชีวิตและภาษาที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา จนได้รับความนิยมมากขึ้นจากการปรับเปลี่ยนจากอดีตจนปัจจุบัน ในพัฒนาการของเพลงลูกทุ่งนั้น ถึงแม้จะเข้ามาในเมืองช่วงปี 1972 แต่ก็ยังไม่ได้มีความโดดเด่นมากนัก จนกระทั่งเพลงลูกทุ่งอีสานเข้ามามีบทบาทสำคัญมากขึ้นเมื่อประชากรชาวอีสานเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มากขึ้น จนกระทั่งได้รับความนิยมและเผยแพร่ออกอากาศผ่านสถานีวิทยุที่อุทิศให้กับเพลงลูกทุ่งในปี 1997 (Terry, 2005: 100) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความนิยมในเพลงลูกทุ่งอีสานได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในฐานะของเพลงสะท้อนภาพของวิถีชีวิตและสังคมอีสานได้อย่างดี (DeKievi, 2017: 23-24) จึงทำให้เพลงลูกทุ่งอีสานเป็นเสมือนหนึ่งตัวแทนในการให้การอธิบายภาพปรากฏอย่างแท้จริง

งานศึกษาเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่งอีสานมีปรากฏให้เห็นมากมายทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ทางด้านวรรณกรรมและภาษา (สนอง ไสววรรณ, 2545, สุนทรี ดวงทิพย์, 2558) เช่น วิเคราะห์วรรณกรรมตัวบทของเพลงที่มักจะแสดงให้เห็นถึงบทบาทของตัวแสดง (Actor) ในเพลงว่ามีลักษณะต่างๆ อย่างไรในตัวของเพลง (อรรวรรณ ชมดง และ อรทัย เพียยุระ, 2557) รวมถึงลักษณะทางภาษาและคำเรียกที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง (ปุนชญา ศิวานีพัทธน์ และ พิมพ์ผกา ยอดนารี, 2564) และภาพสะท้อนทางสังคมของเพลงลูกทุ่งอีสานในบริบทต่างๆ ทั้งทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม (สันติ ทิพนา, ราตรี ทิพนา, และ สุดาร์ตน์ ผุสสิมา, 2563)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาเกี่ยวกับบทเพลงลูกทุ่งมีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ภาษา และบริบททางสังคมเป็นหลัก แต่ถึงกระนั้น ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์ (Pasuk Phongpaichit and Chris Baker) ตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงประมาณปี 1980 เพลงลูกทุ่งมีลักษณะสะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านของหมู่บ้านในชนบทที่มีต่อวัฒนธรรมของเมือง ซึ่งหมู่บ้านชนบทมักจะถูกทอดทิ้งไว้เบื้องหลัง และมีการวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เพียงพอของชีวิตในเมืองและการรอคอยที่จะกลับบ้านของแรงงาน (Phongpaichit & Baker, 1995) ทำให้เห็นว่ามิติของเพลงลูกทุ่งน่าจะเป็นตัวแสดง (Actor) ที่ทำหน้าที่ต่อสู้ต่อรองหรือเป็นตัวแทนของชาวชนบทอีสานในฐานะภาพแทนที่มีความเข้มแข็งประหนึ่งว่าทรมานการต่อสู้แบบอื่นๆ ในการสร้างตัวตนและอัตลักษณ์รวมถึงการอธิบายตัวตนของตนเองภายใต้บริบทสังคมหนึ่งๆ ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงมองว่าเราควรจะต้องมองเพลงลูกทุ่งในฐานะภาพแทนของชาวอีสาน โดยเฉพาะการเป็นภาพแทนของประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานที่ออกไปใช้แรงงานนอกภาคการเกษตรจำนวนมากในรอบหลายสิบปีที่ผ่านมา

งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะนำเสนอโครงสร้างความรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน โดยไม่ได้ทำการศึกษาโดยตรงจากพื้นที่ทางกายภาพหรือก็คือไม่ได้ศึกษาศาสนาบนพื้นที่จริง แต่จะใช้วิธีการศึกษาจากภาพสะท้อนในตัวของเพลงลูกทุ่งอีสานของต่าย อรทัย เหตุผลสำคัญที่ผู้เขียนมุ่งเน้นศึกษาบทเพลงของต่าย อรทัยก็เนื่องมาจากว่า บทเพลงของเธอสะท้อนสะท้อนให้เห็นในด้านของเศรษฐกิจและสังคม วิธีการดำเนินชีวิต และความรัก (ต้นหยง วรวงษ์, ศรชัย มุ่งไธสง และ ญัฐพล สันธิ, 2560) รวมถึงภาพของคนอีสานที่เข้ามาทำงานในเมืองใหญ่ ทำให้หวนคิดถึงบ้านเกิดของตนเอง

คิดถึงพ่อแม่ปู่ย่าตายายญาติพี่น้องของตนเอง คิดถึงแผ่นดินเกิด และคิดถึงบุญประเพณี (สันติ ทิพนา และ ราตรี ทิพนา, 2561) ผู้เขียนเห็นว่า สิ่งเหล่านี้ที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย ไม่เพียงแต่ทำให้เห็นบริบทหรือภาพที่ได้อภิปรายไปแล้วเท่านั้น แต่บทเพลงของเธอได้ชี้ให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า โครงสร้างความรู้สึกรู้สึกของผู้คนที่เปี่ยมเสมือนตัวแทนแรงงานย้ายถิ่นอีสานที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งที่ตนเองประสบพบเจอในประสบการณ์ที่ชีวิต งานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ในแง่ที่จะชี้ให้เห็นบทบาทของเพลงลูกทุ่งต่อการทำความเข้าใจโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นภาพความเข้าใจใหม่ต่อเพลงลูกทุ่งอีสาน เพื่อที่จะให้เห็นภาพชัดของโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานจากบทเพลงของต่าย อรทัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาโครงสร้างความรู้สึกรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสานโดยการวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยข้อเท็จจริงทางสังคม คือ ปรากฏการณ์การย้ายถิ่นแรงงาน ผสมกับการอาศัย “ตัวบท” เพลง ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อเท็จจริงทางสังคม โดยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ทว่างานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาในเชิงพื้นที่ทางกายภาพ เนื่องจากการวิเคราะห์ตัวบทเนื้อเพลงที่สะท้อนผ่านกรอบแนวคิดประการหนึ่ง นั่นคือ แนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ดังนั้นการได้มาซึ่งข้อมูลจึงมาจากการพิจารณาเนื้อหาในบทเพลงอันเป็นตัวบทสำคัญของงานวิจัยนี้ นั่นคือบทเพลงของต่าย อรทัย ที่เกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นแรงงาน ผู้วิจัยใช้รูปแบบวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เนื่องจากประสบการณ์ของมนุษย์ไม่สามารถได้มาอย่างเพียงพอโดยข้อเท็จจริงและตัวเลขเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จึงใช้วิธีการที่มีลักษณะเฉพาะเช่น แนวทางประวัติศาสตร์ การตีความ ซึ่งผู้วิจัยอาศัยวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาเป็นฐานในการศึกษาการตีความตัวบทครั้งนี้ โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจปริมณฑลทางความรู้เกี่ยวกับการศึกษาบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย และบทเพลงลูกทุ่งอื่นๆ ที่ทำการศึกษาร่วมกับแรงงาน จากนั้นทำการวางกรอบแนวคิดในการวิจัยที่เชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก

2. การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

ในขั้นตอนที่สอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย จากนั้นสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยขึ้นมาเพื่อเป็นกรอบเบื้องต้นในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยผู้วิจัยอาศัยแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึกรู้สึก ประกอบกับปรากฏการณ์การย้ายถิ่นแรงงาน ซึ่งได้มาจากการศึกษาทบทวนงานศึกษาวิจัยที่ผ่านมา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเริ่มต้นจากการอ่านทวนเนื้อหาของบทเพลงทั้ง 5 บทเพลง คือ สาวนาพนजर ดอกหญ้าในป่าปูน คิดถึงพ่อ คิดถึงแม่ คิดถึงบ้าน กรรมกรแก้มแดง และ จากบ้านนาด้วยรัก จากนั้นทำการวิเคราะห์โดยจัดหมู่หมวดเนื้อหาของเพลง แบ่งเป็นช่วงก่อนการย้ายถิ่น ช่วงย้ายถิ่น และช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเกิดที่ปรากฏในบทเพลง

จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นของประสบการณ์ชีวิตที่ปรากฏในบทเพลงทั้ง 5 เพลง

4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

หลังจากทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาสรุปเพื่อตอบคำถามการวิจัย และอภิปรายเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่มีมาก่อนหน้า พร้อมทั้งสร้างข้อเสนอเชิงวิชาการใหม่ในวงวิชาการเกี่ยวกับงานที่ศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดโครงสร้างความรู้สึก

แนวคิดโครงสร้างความรู้สึก (Structure of Feeling) ถูกนำเสนอโดย Raymond Williams เขากล่าวเอาไว้ว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดที่ดูเหมือนจะกระจัดกระจาย เพราะความรู้สึกเป็นสิ่งที่อัตบุคคลต่างมีไม่เหมือนกัน แต่การมองความรู้สึกในฐานะ “โครงสร้าง” เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ความรู้สึกกลายเป็นโครงสร้างความรู้สึกที่แตกต่างออกไปจากความรู้สึกของอัตบุคคล มันจึงเป็นโครงสร้างที่เป็นระเบียบแบบแผน

Raymond Williams เป็นนักวิชาการสายวัฒนธรรมศึกษา ของสำนักเบอร์มิงแฮม ซึ่งสำนักเบอร์มิงแฮมจะเป็นนักวิชาการสายที่เรียกว่าวิพากษ์ ทฤษฎีเชิงวิพากษ์ (critical theory) พอเวลาที่จะวิพากษ์เขาก็จะกลับไปดู ความคิด ทฤษฎีเก่าๆ ที่เคยมีมาแล้ว เช่น แนวคิดของ Karl Marx ที่พูดถึงเรื่องชนชั้น ที่มองว่าชนชั้นแบ่งออกเป็นสองชนชั้นใหญ่ๆ คือ ชนชั้นที่เป็นเจ้าของทุน (กลุ่มทุน นายทุน) กับ ชนชั้นที่ไม่มีทุน (ชนชั้นแรงงาน) พอไม่มีทุนก็ต้องไปเป็นแรงงาน ไปขายแรงงานมาเลี้ยงชีพ เนื่องจากเพราะไม่มีทุน ชนชั้นในแนวคิดของ Karl Marx จึงแบ่งออกเป็นสองชนชั้นตามที่กล่าว Raymond Williams จึงมองว่า ถ้าเป็นชนชั้นแบบนั้นคือมันเป็นโครงสร้างที่ชัดเจนแล้ว ถ้าเป็นภาษาเชิงวิศวกรรมคือ “มันเซ็ทตัวขึ้นมาแล้ว” อย่างเช่น คอนกรีต พอเซ็ทตัวก็คืออยู่ตัวแล้ว เมื่อเซ็ทตัว ก็แทบจะไม่สามารถจะไม่เปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนได้ยาก นอกจากถ้าจะเปลี่ยนก็ต้องปฏิวัติ อย่างที่ Karl Marx มอง เพราะว่าตัวโครงสร้างชนชั้น ได้เกิดการเซ็ทตัวเซ็ทตัวแล้วจะทำกับโครงสร้างก็ยาก การเปลี่ยนแปลงก็ต้องอาศัยพลังอันหนักแน่นที่สุดจึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้

ในมุมมองของ Raymond Williams ถ้าเราศึกษาแบบมองสิ่งที่เราสนใจหลังจากเซ็ทตัวนั้น มันยากที่จะเห็นมองการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นกระบวนการ เพราะมันเป็นสิ่งที่เซ็ทแล้วและคงที่ ด้วยเหตุนี้ Raymond Williams จึงหันไปดูเรื่องก่อนที่จะเซ็ทตัว (formation) ในความหมายของการที่เริ่มก่อรูป แต่ยังไม่เซ็ทตัว มันเป็นเพียงแค่การก่อรูป ถ้าเป็นชนชั้นก็ยังไม่เป็นชนชั้นชัดเจน หรืออย่างกรณีเราศึกษาวัฒนธรรม ก็ไปศึกษาระหว่างการก่อรูปที่ยังไม่เป็นวัฒนธรรม สิ่งนั้นเป็นแค่เพียงอารมณ์ความรู้สึก ยกตัวอย่างเช่น ในช่วงเวลาหนึ่งเรามีความรู้สึกทางการเมือง แล้วเมื่อมีเพลงปลุกกระดม พอคนได้ฟัง ได้ยินเพลงเราก็จะมีอารมณ์ร่วม ถ้าคนได้ยินพร้อมๆ กันอารมณ์ก็จะขึ้นพร้อมๆ กัน พอเพลงนั้นหยุดหรืออารมณ์เพลงหรือแนวคิดเรื่องการปลุกกระดมก็จะหมดไป อารมณ์คนก็จะลดลง แต่ถ้ามันเป็นวัฒนธรรมแล้ว เมื่อเซ็ทตัวแล้ว สิ่งนั้นจะไม่ขึ้นไม่ลงแล้ว และทฤษฎีโครงสร้างความรู้สึกของ Raymond Williams สนใจในตอนที่มีกำลังขึ้นและลง ว่าเมื่อไหร่ถึงจะเซ็ทตัวได้ หรือเมื่อไหร่จะกลายเป็นระบบที่แข็งแรง และสิ่งที่จะเป็นตัวชี้นำการก่อรูปนั้น หากมองของ Karl Marx ช่วงที่กำลังปฏิวัติอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมนั้นจะต้องเป็นตัวนำสังคม สิ่งนี้ทำให้อุตสาหกรรมต้องการแรงงานในภาคอุตสาหกรรม แต่พอในขณะเดียวกันภาคการเกษตรจะอยู่ไม่ได้ เพราะภาคอุตสาหกรรมต้องการแรงงาน ในเมื่อเมือง ต้องนำแรงงานเข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรม ต้องการคน แต่พอคนเมืองไม่ค่อยมี ถึงมีก็ไม่พอ ระบบอุตสาหกรรม ก็ต้องการแรงงานอื่นมาทดแทน นั่นคือแรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกร เข้าไปเป็นแรงงานภาคอุตสาหกรรม ฉะนั้นภาคเกษตร ชาวนา ก็อยู่ไม่ได้ที่ดินต่างๆ ของ

ชวานาก็ต้องถูกวันซื้อ ล้อมรั้วโดยเจ้าของทุน แล้วขับไล่ชวานาออก พอชวานาขาดที่ดินก็อยู่ไม่ได้ เพราะชวานาผูกพันและอาศัยที่ดิน ชวานาในภาคการเกษตรก็ต้องจำเข้าไปขายแรงงานในระบบอุตสาหกรรม เมื่อชวานาขาดที่พึ่งพิง ก็อยู่ไม่ได้ สุดท้ายเข้าไปเป็นแรงงานในระบบอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้น ชนชั้นแรงงานได้เกิดขึ้นแล้วแน่นอน เพราะว่าไม่สามารถกลับไปเป็นแบบเดิมได้แล้ว เพราะที่ดินถูกขายไปแล้ว หรือถูกนายทุนครอบครองไว้หมดแล้ว จึงทำให้ถึงแม้ชวานาอยากจะกลับไปเป็นชวานาอีกครั้งมันก็ไม่เหมือนเดิม และกลับไม่ได้เพราะไม่มีที่ดิน ด้วยนี้ในทัศนะของ Karl Marx มองว่า ชนชั้นชวานาก็หายไป เพราะต้องไปเป็นชนชั้นแรงงาน และชนชั้นแรงงานเมื่อตัวเองไม่มีทรัพยากรตัวเองก็พึ่งแค่ขายแรงงาน และต้องไปอยู่ใต้ภายใต้ของนายทุนซึ่งเป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่เป็นเจ้าของทุน ด้วยจุดนี้ชนชั้นจึงชัดเจนขึ้นมา มองเห็นคนมีทุน และไม่มีทุน คนไม่มีทุนก็ขายแรงงานเท่านั้น

Raymond Williams พยายามชี้ให้เห็นว่า ถ้าเราจะศึกษาโครงสร้างชนชั้น หรือวัฒนธรรม ถ้าเราไปศึกษาตอนที่มันเซตตัวแล้ว มันไม่เห็นอะไร structure of feeling พยายามชี้ให้เรามองหาตัวกระตุ้นที่หากเป็นชนชั้นอะไรที่ทำให้เกิดหรือกระตุ้นการเกิดชนชั้น หรือการขายแรงงานกลายเป็นวัฒนธรรม อะไรเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการขายแรงงาน Raymond Williams (1921-1988) ได้เริ่มพัฒนาแนวคิดโครงสร้างความรู้สึก (Structure of Feeling) ขึ้นมา ในการวิเคราะห์วัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลาภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม (The Culture of a Period) เพื่อทำความเข้าใจต่อ คุณค่า (Values) และความหมาย (Meanings) ต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นมาและเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมกลุ่มต่างๆ มีร่วมกันในแต่ละยุคสมัย โดยอาศัยหลักฐานและร่องรอยต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสิ่งบันทึกทางวัฒนธรรม (Documentary Culture) เช่น ผลงานศิลปะ (arts) และวรรณกรรม (Literatures) ขึ้นต่างๆ ที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นมาจากคนแต่ละกลุ่มในสังคมนอกจากนี้หลักฐานและร่องรอยต่างๆ ยังปรากฏอยู่ในสิ่งปลูกสร้างหรือสถาปัตยกรรมต่างๆ แม้กระทั่งแฟชั่นการแต่งกายของผู้คนในแต่ละยุคสมัย (Williams, 2011) สิ่งเหล่านี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความรู้สึกของผู้คนกลุ่มเฉพาะต่างๆ ที่มีร่วมกันในบางยุคสมัย เพราะเป็นวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้ และสื่อความรู้สึกออกมา (Highmore, 2016)

การศึกษาโครงสร้างความรู้สึกที่ผ่านมา ทำการพิจารณาจากตัวบทประเภทต่างๆ (texts) เช่น การเลือกสรรหนังสือพิมพ์ และวรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่เผยแพร่ออกมาสู่สังคมอังกฤษในช่วงทศวรรษ 1840s เพื่อตอบสนองคนกลุ่มต่างๆ แล้วนำมาใช้ทำความเข้าใจลักษณะสำคัญทางสังคม (Social Character) ที่ดำรงอยู่ในห้วงระยะเวลาดังกล่าวนี ซึ่งสะท้อนให้เห็นคุณค่าของความเป็นชนชั้นกลางที่กำลังครอบงำสังคม (Williams, 2011) ต่อมาได้มีการศึกษารายการโทรทัศน์เรื่องสั้น และนิยาย ที่เผยแพร่ออกมาในช่วงทศวรรษ 1980s โดยนักเขียนที่มีภูมิหลังมาจากชนชั้นแรงงาน โดยที่งานเขียนได้นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับการเปิดเผยออกมาของโครงสร้างความรู้สึกของความเป็นชนชั้นแรงงานอังกฤษในช่วงทศวรรษดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ได้มีการขยายแนวทางการศึกษาไปสู่การพิจารณาโครงสร้างความรู้สึกที่แสดงออกมาผ่านเรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต ชีวิตประจำวันของผู้คน และพื้นที่การใช้ชีวิตและทำงาน ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านของสังคม (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2559; Gao, 2017) ซึ่งทำให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดโครงสร้างความรู้สึกในการทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มเฉพาะต่างๆ

แนวคิดของ Williams คือการนำเรื่อง “ความรู้สึก” มาใช้อธิบายในเชิงการเมืองวัฒนธรรม ซึ่งการใช้คำว่า “ความรู้สึก” (feelings) สะท้อนถึงความไม่ชัดเจน มากกว่าคำว่า “ความคิด” ที่ตกผลึกชัดเจนแล้ว Williams เลือกใช้คำว่า “ความรู้สึก” แทนคำว่า “ความคิด” เพื่อบ่งชี้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้นนี้อาจยังไม่ทันเปล่งประกายปรากฏออกมาอย่างชัดเจน เป็นระบบครบถ้วนกระบวนการความ แต่ต้องขยายความเอาด้วยตรรกะเหตุผลให้เป็นข้อสรุปทั่วไปจากการอ่านความนัยระหว่าง

บรรทัด นัยอันกำกวมคลุมเครือของวลี “โครงสร้างความรู้สึกร่วม” นี้จึงมุ่งสะท้อนสิ่งที่เอาเข้าจริงอาจอยู่ในสภาพเป็นแค่แนวโน้มหรือวิถีโคจร มากกว่าสิ่งที่สรุปลงตัวเป็นสูตรสำเร็จรูปเรียบร้อยสมบูรณ์แล้ว

สรุปกว้างๆ ได้ว่า โครงสร้างความรู้สึกร่วมบรรยายสำนึกจริงที่ประสพรู้สึกกันอยู่ในวัฒนธรรมหนึ่งๆ ณ ช่วงจังหวะเฉพาะเจาะจงในประวัติศาสตร์ หรือในประสบการณ์ของคนรุ่นเฉพาะเจาะจงหนึ่งความรู้สึกนั้นมีอยู่จริง และเป็น “ความรู้สึกร่วม” กันของคนจำนวนมากในสังคม แต่ความไม่ชัดเจนของมันทำให้เราต้อง “ขุด” สิ่งทีแผ่รังเ้าออกมาอย่างแนบเนียน (เพราะคนที่แสดงความรู้สึกนั้นไม่รู้สึกตัวว่าแสดงออกอะไรออกมา) มันเป็นอาณาบริเวณที่ซึ่งจิตสำนึกทางการเมืองของยุคสมัยดังที่ประมวลไว้ในตัวบทกฎหมายและหลักนิติธรรมเชื่อเข้าปฏิสัมพันธ์กับประสบการณ์ที่ผู้คนดำเนินชีวิตอยู่จริงของยุคสมัยดังกล่าวแล้วไปนิยามชุดความรู้และค่านิยมที่คนรุ่นหนึ่งมีกันทั่วไปอีกทีหนึ่ง โครงสร้างความรู้สึกร่วมแห่งยุคสมัยหนึ่งดำเนินการอยู่ในอาณาบริเวณที่ละเอียดประณีตและแผ่ร้งนัยแนบเนียนที่สุดของกิจกรรมมนุษย์ อีกทั้งหาได้เป็นแบบแผนหนึ่งเดียวกันทั่วทั้งสังคมไม่ แต่จะเห็นได้ประจักษ์ชัดที่สุดในกลุ่มสังคมหลัก สิ่งที่ใช้สะท้อนความรู้สึกมันเป็นเรื่องวรรณกรรม (ที่ไม่ได้พูดความรู้สึกร่วมนั้นออกมาตรงๆ เพราะมีเจตนาพูดเรื่องอื่น เช่น โครงเรื่องหลัก แต่แทรกความรู้สึกของผู้เขียนมาในบทพูดหรือความคิดของตัวละครในเรื่อง) (อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์, 2564) โครงสร้างความรู้สึกร่วมจึงเป็นโครงสร้างของประสบการณ์ร่วมของอัตบุคคลที่มีร่วมกัน ที่แสดงออกซึ่งการผสมผสานโครงสร้างกับความรู้สึกเข้าด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น การปรับโครงสร้างชนบทมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างความรู้สึกร่วมของคนชนบท การก่อรูปที่แตกต่างกันของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกันทางประวัติศาสตร์ “โครงสร้างความรู้สึกร่วม” นั้น ส่งผลต่อปฏิบัติการทางสังคมของคนชนบท อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนชนบทกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ผ่านพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่การต่อรองของคนชนบท เช่นเดียวกันกับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า แรงงานย้ายถิ่นอีสานมีโครงสร้างความรู้สึกร่วมบางอย่างในการต่อสู้ต่อรองผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสานของตาย อรทัย โดยแนวทางศึกษาโครงสร้างความรู้สึกร่วมนี้จะแบ่งเป็น 3 แนวทาง คือ

1. ย้อนมองเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ที่ตอบสนองต่อสูงกระตุ้นความรู้สึก
2. นิยามหรือตั้งชื่อการตอบสนองต่อสูงกระตุ้นความรู้สึกนั้น
3. ทำความเข้าใจบทเพลงผ่านการวิเคราะห์ประกอบกับสภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความเชื่อ

2. แนวคิดเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง

เพลงลูกทุ่งนั้นเป็นบทเพลงที่องค์ประกอบเด่นชัดมีความสำคัญ และน่าสนใจ บทเพลงที่ผู้ประพันธ์นำเสนอขึ้นมีความหลากหลาย มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชนบท ที่มักกล่าวถึงความรัก ความจริงใจของหนุ่มสาว การเป็นแม่ศรีเรือน และต่อมาในยุคหลังเพลงลูกทุ่งจะสะท้อนให้เห็นชีวิตสาวงามจากบ้านนอกที่หลงเพลินอยู่ในสังคมเมืองกรุง ซึ่งจะเห็นความแตกต่างในแต่ละยุคตามสภาพของสังคมไทยในขณะนั้นอย่างชัดเจนในหลายแง่มุม (จินตนา ดำรงค์เลิศ, 2533) สาระของเพลงลูกทุ่งเปรียบเสมือนข่าวสาร ที่คนเมืองส่งผ่านไปยังชาวชนบท ประกอบด้วยการผสมผสานวัฒนธรรมระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ลักษณะเนื้อร้องของเพลงลูกทุ่ง มีการกำหนดสถานการณ์จำเพาะซึ่งเป็นผลให้เพลงลูกทุ่งสามารถกล่าวถึงเหตุการณ์ เฉพาะหน้าของสังคม และบ้านเมืองได้อย่างไม่ขัดเขิน นอกจากนี้สุจิตต์ วงษ์เทศ (2550) กล่าวถึงที่มาของเพลงลูกทุ่งว่า ลักษณะ ของเพลงลูกทุ่งย่อมแสดงให้เห็นส่วนหนึ่งว่าดัดแปลงเอาลักษณะพื้นบ้านพื้นเมืองมาใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่กลายเป็น “ศิลปะลูกทุ่ง” ที่มีได้เกิดจาก “ลูกทุ่ง” หรือ “ลูกกรุง” แต่เพียงด้านเดียว เป็นการผสมผสานระหว่างชนบทกับเมืองไว้ด้วยกัน เพลงลูกทุ่งได้ทำหน้าที่ให้ความบันเทิง กับสมาชิก ในสังคมได้กว้างขวาง เพลงประเภทอื่นๆ เพราะผู้ประพันธ์เพลงและนักร้องส่วนใหญ่เป็นคนชนบท เรื่องราวในบทเพลงจึงมักจะเกี่ยวกับ ชีวิตความเป็นอยู่และความรู้สึกของชนบท ตลอดจนเหตุการณ์ที่ได้ปรากฏขึ้นในสังคมแต่ละยุคผ่านมุมมองของผู้ประพันธ์แต่ละคน

จะเห็นว่าเนื้อหาในเพลงลูกทุ่งส่วนใหญ่จะสะท้อน วิถีชีวิตความรู้สึกนึกคิดของคนชนบท บอกเล่าเรื่องราวทางสังคมที่พบเจอ โดยเรื่องราวที่นำมาเล่านั้นก็ถูกมองจากมุมมองของผู้ประพันธ์ผ่านบริบทของสังคมในแต่ละช่วงเวลา เช่น ในช่วงปี 2548 ที่เกิดบพเพลง สาวนาพเนจร กรรมกรแบกแดง ที่เนื้อหาในเพลง บอกเล่าเรื่องราวการเข้ามาทำงานในเมืองกรุง เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนภาพสังคม ณ ขณะนั้นได้เป็นอย่างดี เพราะช่วงปี 2548 คือช่วงที่เศรษฐกิจไทยกำลังฟื้นตัวหลังจากรัฐบาลใช้นี้ IMF หมดในปี 2546 การที่หาคนเข้ามาทำงานในเมืองหลวงเป็นจำนวนมากจึงสะท้อนภาพของโครงสร้างเศรษฐกิจที่กำลังฟื้นตัว เพลงลูกทุ่งในช่วงนั้นจึงพูดถึงการที่คนชนบทเข้ามาทำงานในเมืองกรุงเสียส่วนมาก

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ประสบการณ์ชีวิตแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงก่อนย้ายถิ่น

ในช่วงของการวิเคราะห์บทเพลงในช่วงก่อนย้ายถิ่นนั้น บทเพลงที่สื่อถึง หรือสะท้อนถึงบริบทสังคมของแรงงานช่วงก่อนย้ายถิ่นได้เป็นอย่างดี คงจะไม่พ้นเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ของต่าย อรทัย ที่อยู่ในอัลบั้มชุด ลำนำดอกหญ้า ที่วางตลาด ในที่ 24 มิถุนายน 2551 โดย จากบ้านนาด้วยรัก เป็นบทเพลงที่เคยมีการขับร้องมาก่อนแล้ว โดยศิลปินที่ชื่อ วิเศษ เวนิกา ที่อยู่ในอัลบั้มชุด จากบ้านนาด้วยรัก ในปี 2523 การจัดวางเพลงในอัลบั้มชุด ลำนำดอกหญ้าจึงมีความน่าสนใจไม่น้อย เพราะเนื้อหาของเพลงจากบ้านนาด้วยรัก สะท้อนสภาพสังคมในปี 2523 ได้เป็นอย่างดี เพราะปี 2523 เป็นปีที่สภาวะภัยแล้งรุนแรง เห็นได้จาก คำสั่งนายกรัฐมนตรี 45/2523 ลงวันที่ 31 มีนาคม 2523 ที่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจจำนวน 14 คนและตั้งศูนย์บัญชาการเฉพาะกิจภาวะฝนแล้ง เพื่อแก้ปัญหาและบรรเทาความเดือดร้อนเนื่องจากฝนแล้งในปี 2523 (เมธี ครองแก้ว และคณะ, 2523) และการนำเพลง จากบ้านนาด้วยรัก กลับมาร้องใหม่เป็นการสะท้อนความคิดอย่างหนึ่งว่า ในมุมมองของ Producer เพลงนี้ยังสะท้อนภาพสังคมอีสานในปี 2551 ได้อย่างไม่ขัดกัน ถึงแม้ว่าเวลาที่เผยแพร่เพลงจะเป็นคนละยุคคนละสมัย แต่เพลงจากบ้านนาด้วยรักก็ยังสะท้อนภาพของอีสานในตอนนั้นได้เป็นอย่างดี ในด้านเนื้อเพลงที่ร้องว่า

“...ไ้อบ้านนาฝนฟ้าไม่อำนวย โชคไม่ช่วยบ้านนาถึงคราระทม แหงนมองเบิ่งฟ้าเมฆฝนลาไหลตาม
คลื่นลม หมู่เฮาถึงคราวซามชม เข้าเมืองหนีความแห้งแล้ง...”

ในช่วงท่อนแรกของเพลง เนื้อหาในบทเพลงได้บอกเล่าให้เห็นภาพของการมองชนบทว่า สภาวะฝนตกนั้นไม่ถูกต้องตามฤดูกาล ทำให้อาชีพหลักของชาวอีสานที่เคยทำการเกษตร ปลูกข้าว เป็นหลักได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก เมื่อภาวะภัยแล้งเข้าสู่ภาคอีสาน การโยกย้ายถิ่นเพื่อหาเลี้ยงชีพก็ต้องเกิดขึ้น เพราะหากพึ่งเพียงโชคชะตาที่หวังเพียงจะรอคอยให้ฝนตก คงจะทำให้อาชีพการเกษตรที่ทำอยู่ไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อีกต่อไป จึงจำเป็นต้องต้องทิ้งอาชีพเดิมและหนีเข้าเมืองกรุงเพื่อหวังว่าชีวิตความเป็นอยู่จะดีกว่าเดิม ดูเหมือนว่านี่จะเป็นความจำเป็นที่บีบคั้นให้ต้องย้ายถิ่นฐาน แต่ความจำเป็นที่เวลานี้หากมีทางเลือกอื่นที่เลือกได้ ก็คงจะขอยู่ที่อีสานเช่นเดิม ดังเนื้อเพลงที่ว่า

“...ไ้อจะอยากจากไ้อทุยอีรวงบ้านนา แต่ต้องจากมา จากบ้านนาด้วยรักฝังใจ ไ้อบ้านนาปีหน้าถ้า
โชคดี ฟ้าปรานีต้องมีวันพบกันใหม่ ปีนี้ออลาห่างบ้านมาทำงานเรื่อยไป...”

สะท้อนชัดเจนว่าหากเลือกได้ก็คงจะไม่จากบ้านเพื่อเข้าไปทำงานเมืองกรุง ความจำเป็นที่เลือกไม่ได้บีบคั้นให้ต้องดิ้นรนเพื่อจะเอาชีวิตรอด ทำให้ต้องแปลงเปลี่ยนแรงงานจากที่เคยเป็นเกษตรกรต้องเข้าไปสู่ระบบอุตสาหกรรมในเมืองกรุง โดยยังแบกความหวังที่ว่า หากฟ้าฝนเป็นใจก็ยังพร้อมที่จะหวนกลับไปที่บ้านเช่นเดิม

จากการวิเคราะห์เนื้อเพลงประกอบกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และมุมมองทางประวัติศาสตร์ จะพบว่าการจัดวางเพลงเก่าที่เคยร้องในปี 2523 นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 นั้น สะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชนบทห่างไกลยังเป็นเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ความเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี การคมนาคมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สิ่งเป็นปัญหาและยังไม่เปลี่ยนแปลงคงจะเป็น ปัญหาการพัฒนาพื้นที่เขตเมืองและต่างจังหวัดที่ไม่เกิดความเสมอภาคกัน ส่งผลกระทบให้เกิดความเหลื่อมล้ำทาง เศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนา ที่สิ่งเหล่านี้ไปกระจุกรวมตัวอยู่แค่ เมืองหลวงของไทย การพัฒนาไม่ได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง หากจะมองว่าเพลง “จากบ้านนาด้วยรัก” ที่ขับร้องโดยต่าย อรทัย และเผยแพร่เมื่อ ปี 2551 เมื่อวิเคราะห์โดยมองเชื่อมหามุมมองทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจแล้วนั้น เพลงได้สะท้อนให้เห็นโครงสร้างความรู้สึกรักของแรงงานที่ พยายามมอบความหวัง สร้างความหวังของแรงงานในขณะนั้นภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ จนเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ที่นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 ได้สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นของแรงงานที่ย้ายถิ่นมาทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นสำนึกร่วมที่สะท้อนความหวังว่าการย้ายถิ่นจะมอบคุณภาพชีวิตใหม่ให้แก่แรงงาน ที่ไม่ต้องไปทนลำบากกับความแออัดแอ้งแอบนในภูมิภาคของตน และได้สะท้อนความหวังอีกหนึ่งอย่างขึ้นมาคือความหวังที่ว่าสักวันจะได้กลับบ้านหากโชคชะตาฟ้าฝนนั้นเป็นใจ โครงสร้างความรู้สึกรักที่สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นเป็นความหวังของแรงงานนี้เอง เป็นตัวกระตุ้นสำคัญที่สะท้อนความเป็นไปเป็นมาของ วัฒนธรรมการย้ายถิ่นที่เป็นวิถีชีวิตของคนอีสาน

2. ประสบการณ์ชีวิตแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงย้ายถิ่น

โดยปกติทั่วไปแล้วนั้น เพลงลูกทุ่งมักจะใช้คำง่ายๆ ที่เข้าใจง่าย และดึงดูดใจชาวชนบท เพลงลูกทุ่งทั่วไปบรรยายถึงชีวิตในชนบทด้วยความย้อนอดีตอันแสนโรแมนติคสำหรับชุมชนในหมู่บ้านและคุณค่าของมัน ในช่วงแรกๆ ลูกทุ่งได้รับความนิยมจากการบันทึก รายการวิทยุ และการแสดงบนเวทีที่วัด ตลาด ระหว่างเทศกาลทางศาสนา หรือในโรงภาพยนตร์ อย่างไรก็ตาม ทศวรรษ 1970 ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของดนตรีลูกทุ่งอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังเมืองจำนวนมากเพื่อตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในเมืองที่เพิ่มขึ้น เพลงลูกทุ่งตอบสนองผู้ย้ายถิ่นใหม่เหล่านี้ ซึ่งกลายเป็นคนทำงานในโรงงาน คนงานก่อสร้าง คนขับแท็กซี่ สาวใช้ สาวบาร์ หรืออาชีพขายบริการ ชีวิตในเมืองของผู้อพยพย้ายถิ่นฐานเหล่านี้กลายเป็นแก่นของเพลงลูกทุ่ง เพลงหลายเพลงในทศวรรษนั้นคร่ำครวญถึงความเลื่อมโทรมของเศรษฐกิจหมู่บ้านที่บังคับให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาในเมือง บางคนเล่าถึงงานและบทบาทใหม่ในเมือง บางคนร้องเพลงเกี่ยวกับความฝันที่จะเป็นลูกทุ่ง (Pasuk and Baker 1995) สอดคล้องกับการทบทวนปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจของไทยในปี 2545 เราพบว่าเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมีการขยายตัวมากขึ้น การขยายตัวดังกล่าวเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเขตเมืองใหญ่ ซึ่งสามารถที่จะเป็นแรงจูงใจในการดึงดูดให้แรงงานเข้าไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ส่งผลให้คนในพื้นที่ชนบทที่แต่เดิมเป็นแรงงานในภาคการเกษตร ได้ย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองใหญ่ในการทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น บทเพลงที่สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกรักของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน โดยมีเป้าหมายที่หลากหลาย ดังบทเพลง ดอกหญ้าในป่าปูน ของต่าย อรทัยที่ว่า

“หัวใจติดดิน สวมกางเกงยีนส์เก่าๆ ใส่เสื้อตัวร้อยเก่าๆ กอดกระเป๋ไปเที่ยวติดกาย กราบลาแม่

พ่อ หลังจากเรียนจบ ม.ปลาย ลาทุ่งดอกคูณไผ่ มาอาศัยขายคอป่าปูน เอาแรงเป็นทุน ล้างเงินเดือนต่ำต่ำ

เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น สังคมเมืองใหญ่ ขาดแคลนน้ำใจเจือจุน ใช้ความอดทน เติมนุญ ให้น้ำใจให้ทุกวัน อยู่เมืองสวรรค์ แต่เป็นคนชั้นติดดิน เป็นผู้รับใช้จนชิน หูได้ยินแต่คำสั่งงาน แต่ยังยิ้มได้ เพราะใจเหมือนดอกหญ้าบาน ถึงอยู่ในที่ต่ำชั้น แต่ก็บานได้ทุกเวลา”

เนื้อหาบทเพลงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นการมีความหวังของแรงงานย้ายถิ่นอย่างชัดเจน ดังท่อนหนึ่งของเนื้อเพลงที่ว่า “เอาแรงเป็นทุน สู้งานเงินเดือนต่ำต่ำ เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น” เนื้อเพลงนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือการอธิบายถึงการใช้แรงงาน ในฐานะของทุนของตัวตนของแรงงานคนนั้นๆ อันที่จริง สิ่งที่เราเรียกว่าแรงงานนี้ คือ กำลังแรงงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมากกว่าแรงงานที่ถูกขายเข้าไปในตลาดแรงงาน ซึ่งแรงงานที่ขายเข้าไปก็คือ “ทุน” แรงงานและทุนแรงงานนี้จะถูกแปรไปเป็นเงินที่เรียกว่าค่าจ้าง หรือก็คือ ถ้าหากพูดในแง่ของตลาดแรงงาน สิ่งนี้เรียกว่า การขายแรงงานและได้เงินจากนายจ้างกลับมา เงินนั้นก็คือการซื้อแรงงานนั่นเอง บทเพลงนี้สะท้อนภาพของการจ้างงานที่ต่ำมาก ๆ ด้วยค่าจ้างเพียงน้อยนิดที่นายจ้างมีให้กับแรงงาน ชี้ให้เห็นการกดขี่ขูดรีดกำลังแรงงานของนายจ้างที่มีต่อแรงงาน ส่วนที่สองคือเป้าหมายของการเข้ามาขายแรงงานนี้ จากเนื้อหาของเพลงท่อนดังกล่าวชี้ว่า แรงงานต้องการยกระดับฐานะของชีวิตขึ้นมาด้วยการมีการศึกษาที่ดีขึ้นตามเนื้อเพลงที่ว่า “เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำ ก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น” การประกอบกันขึ้นของความรู้สึกของแรงงานเหล่านี้สะท้อนถึงความหวังภายใต้แรงกดดันจากนายจ้างและครอบครัว และอีกหนึ่งบทเพลงที่สะท้อนภาพของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังในการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน ดังเนื้อหาในบทเพลง กรรมกรแก้แค้น ดังว่า

“เก็บใจมัน อดออมทุกวันทุกอย่าง ของใช้ก็ซื้อนอกห้าง จึงพอมีตั้งค์ส่งให้ทางบ้าน”

เนื้อหาในเพลงได้สื่อถึง ว่าแรงงานต้องอดออมเงินที่ได้จากการจ้างงาน เพื่อที่จะได้มีเงินเก็บส่งให้ทางบ้าน แม้ว่าแรงงานจะมีความต้องการที่จะซื้อของใช้ หรือเครื่องประดับที่จะช่วยยกระดับฐานะให้แก่ตน หรือแม้แต่เรื่องความรักแรงงานเหล่านี้ก็ต้องเก็บไว้ไม่ให้ความรักแสดงตัวออกมาเพื่อที่จะได้ไปพักการขายแรงงานและสะสมทุนเพื่อที่จะได้ทำให้ทางบ้านนั้นอยู่สบายถึงแม้ตนจะลำบากก็ตาม และสิ่งที่ดูจะลอบประโลม เรื่องความรัก ความหวัง ในโลกทุนนิยมมีแต่เพียงบทเพลงลูกทุ่งที่ทำให้มีกำลังใจช่วยก้าวผ่านไปได้ในแต่ละวัน ดังเนื้อหาในเพลงที่ว่า

“ส่วนคนเป็นคู่เคียงใจ น้องเรียนจบจึงค่อยคิดกัน ฟังเพลงลูกทุ่งลอบฝัน ให้ใจก้าวผ่านวันบ่มีแฟน”

นี่คือภาพสะท้อนความรู้สึกของแรงงานที่เกิดขึ้นภายใต้การกดขี่ขูดรีดของแรงงาน ในสังคมทุนนิยมในขณะนั้นว่า ทุนนิยม นั้นโหดร้ายและเลวร้ายขนาดไหนถึงขนาดที่ แม้แต่ความรัก ที่เป็นเรื่องธรรมชาติสามัญที่สุดของมนุษย์ เราก็ต้องกดมันไว้ไม่ให้แสดงตัวเพื่อที่จะได้ไปพักการสะสมทุนเพียงแค่นั้นนี่คือสิ่งที่ทุนนิยมได้บีบคั้นและกระทำแก่แรงงาน ที่มองได้จากเนื้อหาในเพลง กรรมกรแก้แค้นของต่าย อรทัย และอีกความรู้สึกของแรงงานสะท้อนให้เห็นถึงการกดขี่ของนายจ้างที่มีต่อแรงงาน คงหนีไม่พ้นท่อนที่ร้องว่า

“เหนื่อยหามื้อ หนึ่งเงินเดือนบ่ออก ท่องคำเจ้านายเพิ่นบอก ยี้มให้ออกถึงใจซานชม แอบร้องไห้ในท้องน้ำ เมื่อโดนคำอำใจขึ้นชม คนจนล่บ่มีสิทธิ์จ่ม ซ่อนอารมณ์หลังรอยยิ้มงาม แก้มใสให้ตกลี ทำหน้าที่บ่ให้ตกค้าง รับใช้จึงได้รับดั่งค์ ต้องใช้กำลังทุกงานที่ทำ เป็นกรรมกรแก้แค้น ขายแรงในชุดงามงาม ตามร้านตามห้างตามปั้ม มีเพื่อนเราทำทุกตำแหน่งงาน”

สิ่งนี้สะท้อนว่าแรงงานในขณะนั้นไม่มีสิทธิ์แม้แต่ที่จะแสดงความรู้สึก หรือวิพากษ์วิจารณ์ สิ่งที่เกิดขึ้นได้ แรงงานทำได้เพียงก้มหน้าทำงาน อดทนต่อคำตำหนิ คำดูถูกเหยียดหยามที่เกิดขึ้น ในส่วนนี้เองคือภาพของความเหลื่อมล้ำทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นกับแรงงาน ความเหลื่อมล้ำนั้นไม่จำเป็น ต้องเกิดขึ้นจากกฎหมายเพียงอย่างเดียว โดยนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแนวทางการปฏิบัติหรือพูดให้กว้างกว่านั้นคือ เกิดในทาง “วัฒนธรรม” (ยงยุทธ บุราสิทธิ์, 2556) ดังเช่นกรณีสะท้อนจากบทเพลง เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในเพลง ดอกหญ้าในป่าปูนและกรรมกรแก้แค้น โดยมองเชื่อมกับมุมมองทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และความเชื่อแล้วนั้น จะพบว่าทั้งสองเพลงได้สะท้อนความรู้สึกร่วมของแรงงานที่คล้ายกัน และความรู้สึกร่วมที่แสดงออกมาชัดเจนอย่างมากคือความรู้สึก ที่รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในการไร้ซึ่งอำนาจต่อรองนายจ้าง ความรู้สึกร่วมดังกล่าวสะท้อนออกมาพร้อมความหวังที่จะได้หลุดพ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างไปพร้อมๆ กัน และสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากคือ เพลงในฐานะสิ่งที่สะท้อนความรู้สึกของแรงงานนั้น ในทางหนึ่งนั้นเพลงได้กลายเป็นเครื่องมือหรือกระบอกเสียงแทนแรงงานที่พูดถึงเรื่องราว การกดขี่และขูดรีดของนายจ้างในสังคมทุนนิยม ให้สังคมได้รับรู้ในปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ และในอีกทางหนึ่งเพลงก็ได้กลายเป็นเครื่องมือ ที่ใช้ปลอบประโลมความเจ็บปวดของแรงงาน ที่เกิดขึ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างให้แรงงานมีความหวังอีกครั้ง บทเพลงได้กลายเป็นเครื่องมือที่ใช้สะท้อนเรื่องราวของแรงงานและปลอบประโลมแรงงานในเวลาเดียวกัน ความรู้สึกและสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนตามแนวคิดของ Raymond Williams ที่ “ความรู้สึก” (feelings) สะท้อนถึงความไม่ชัดเจน มากกว่าคำว่า “ความคิด” ที่ตกผลึกชัดเจนแล้ว Williams เลือกใช้คำว่า “ความรู้สึก” แทนคำว่า “ความคิด” เพื่อบ่งชี้ว่าสิ่งที่กำลังปรากฏขึ้นนี้อาจยังไม่ทันเปลี่ยนแปลงประกาศปรากฏออกมาอย่างชัดเจนเป็นระบบครบถ้วน กระบวนความ แต่ต้องขยายความเอาด้วยตรรกะเหตุผลให้เป็นข้อสรุปทั่วไปจากการอ่านความนัยระหว่างบรรทัด

3. ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานผ่านบทเพลงในช่วงวนค่านึงถึงบ้านเก่า

ในช่วงของการวิเคราะห์บทเพลงในช่วงวนค่านึงถึงบ้านเก่า บทเพลงที่สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงินและความคิดถึงบ้านเก่า ดังบทเพลง คิดถึงพ่อคิดถึงแม่คิดถึงบ้าน ของต่าย อรทัย ที่ว่า

“ลูกอยู่เมืองกรุง จะมุ่งทำงานให้หนัก พ่อแม่เป็นหลัก ความรักเป็นกำลังใจ สังคมวัตถุ รุกรานลูก
นั้นหวันไหวถึงจะอย่างไร หัวใจยังรักบ้านเรา”

เนื้อหาบทเพลงดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นการมีความหวังของแรงงานย้ายถิ่นอย่างชัดเจนว่าแรงงานย้ายถิ่นมีความหวังที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวและตนเอง แรงและกำลังใจของแรงงานย้ายถิ่นจึงเป็น ภาพในอดีตในความทรงจำของแรงงานเวลาที่ได้อยู่กับพ่อแม่ ดังท่อนที่ร้องว่า “ภาพพ่อแก่แก่ ภาพแม่ชราตามวัย ผุดขึ้นมายามใด น้ำตาร่วงไหลทุกที” ส่วนที่กล่าวว่า “น้ำตาร่วงไหลทุกทีนั้น” อาจสะท้อนความหมายได้ 2 ความหมาย ในด้านหนึ่งอาจสะท้อนความคิดถึงพ่อแม่ที่เคยอยู่ด้วยกัน เมื่อการย้ายถิ่นทำให้แรงงานต้องไกลบ้าน ความห่างไกลจึงทำให้ความคิดถึงมีค่ามีความหมายมากขึ้นมา จนสุดท้ายความคิดถึงที่ดูเป็นเรื่องธรรมดาได้ส่งผลกระทบต่องานอย่างยิ่งใหญ่น้ำตาไหลออกมา ในอีกด้านหนึ่งนั้นก็อาจจะสะท้อนถึงความทุกข์ยาก ความลำบากที่เกิดขึ้นในอดีต ที่สภาพแวดล้อม ฝนฟ้า อากาศไม่เอื้ออำนวยให้อาชีพการเกษตรที่เคยประกอบอาชีพนั้นไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อีกต่อไป ประกอบกับการพัฒนาที่ไม่ได้กระจายไปสู่ภาคอีสานได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ทำให้แรงงานต้องหนีความทุกข์ยาก เปลี่ยนแปลงแรงงานให้กลายเป็นสินค้าเพื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม ด้วยความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นนี้เองอาจเป็นไปได้ว่าเมืองแรงงานนึกถึง ภาพพ่อแม่แก่เฒ่าที่ต้องเผชิญสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำสูง ในขณะที่ตนอยู่เมืองกรุงนั้น ด้วยสิ่งนี้เองเมื่อนึกถึงพ่อแม่ยามใด แรงงานเหล่านี้ก็มีน้ำตาร่วงไหลออกมา

แต่ไม่ว่าความหมายที่แท้จริงของน้ำตาที่ร่วงไหลนั้นจะหมายความว่าอย่างไร เนื้อร้องท่อนดังกล่าวก็สะท้อนถึงความหวังของแรงงานที่ต้องการจะยกระดับครอบครัวและตนเองให้หลุดพ้นจากวงจรความจนที่เกิดขึ้น ดังคำที่ว่า “จะมุ่งทำงานให้หนักพ่อแม่เป็นหลัก” ก็แสดงให้เห็นการก่อตัวของโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานที่ชัดเจน และในบทเพลง สาวนาพเนจร ของต่าย อรทัย ที่ร้องว่า

“จากห้องฮ้างหนูแบ่งเช่า ดวงจันทร์หม่อมหมอกหนาว เหมือนใจสาวนาพเนจร เจ้านายใช้งานลูกจน
ล้าอ่อน อยากคืนเมื่อบ้านดอน พักใจจนจน บนตักแม่”

ความรู้สึกของแรงงานที่สะท้อนผ่านเนื้อเพลงในท่อนที่ยกมานั้น แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของแรงงานย้ายถิ่น ความแปลกแยกเกิดขึ้นจากการที่โรงงานภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคที่ผ่านมา เต็มไปด้วยกระบวนการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินที่ค่าจ้างกับพลังแรงงานไม่ได้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างสมดุล ซึ่งแสดงออกมาผ่านการทำงานโรงงานที่ไม่อาจประสบผลสำเร็จ มันจึงนำไปสู่ข้อวิพากษ์อีกประการหนึ่งของระบบทุนนิยมก็คือว่า ระบบทุนนิยมทำให้มนุษย์เกิดสภาวะแปลกแยก (Alienation) ความแปลกแยกปรากฏออกมาใน “งาน” และ “การแบ่งงานกันทำ” (Medel and Novack, 1974) งานจะต้องหมายถึงกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ แต่เมื่อ “การแบ่งงานกันทำ” มีการพัฒนาขึ้นมาในสังคมทุนนิยม การทำงานจะทำให้เกิดความสูญเสียในลักษณะที่สูญเสียอำนาจในตัวมนุษย์เอง ในการทำงานนั้นมนุษย์จะทุกข์ทรมาน จะไม่มีการพัฒนากิจกรรมทางปัญญา มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความสุขของคนงานคือตอนที่เขาวางเท้านั้น (ศิริวรรณ เกษมศานต์ กิตาการ, 2537) ดังนั้นแล้วความแปลกแยกจึงหมายถึง สภาวะซึ่งบุคคลรู้สึกถูกแยกออกจากบางส่วนของเขาเอง เช่นผลผลิตจากพลังแรงงานที่ถูกขูดรีดไปในการทำงานในโรงงานจึงเกิดสภาวะแปลกแยกดังกล่าวอันเนื่องมาจากระบบทุนนิยมในโรงงาน ตามที่มาร์กซ์เองได้กล่าวว่า “ทุนจึงไม่ได้คำนึงถึงสุขภาพและระยะเวลาในการทำงาน” (Marx, 1990)

จากการวิเคราะห์จะพบว่า ความรู้สึกหรือสำนึกร่วมที่เกิดกับแรงงานนั้นถ้าจะให้นิยาม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเท่านั้น มันสะท้อนให้เห็นโครงสร้างความรู้สึกที่สะท้อนความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวของเขาเอง การหวนคำนึงถึงบ้านกำลังกลายเป็นหนทางหรือวิธีการที่นำมาจัดการกับความแปลกแยกของแรงงานที่เผชิญความรู้สึกนี้

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าเมื่อเราจัดเรียง การวิเคราะห์บทเพลงตามช่วงต่างๆ ตามแนวคิดของ Raymond Williams เราจะพบว่า ในช่วงก่อนย้ายถิ่นความรู้ของแรงงานย้ายถิ่นมีความกระจัดกระจาย เนื่องด้วยในช่วงก่อนย้ายถิ่นนั้นความตระหนักของการเป็นแรงงานนั้นยังไม่ได้เกิดขึ้นมากนัก อีกทั้งความรู้สึกของแรงงานในช่วงก่อนย้ายถิ่นยังไม่ใช่ความรู้สึกที่สะท้อนออกมาเป็นหนึ่งเดียวมากนัก หากมองตามมุมมอง Raymond Williams ในทฤษฎี Structure of Feeling นั้นกล่าวได้ว่า ความรู้สึกดังกล่าวยังไม่ได้เซตตัวหรือยังไม่ได้ก่อตัวขึ้นมาเป็นโครงสร้างที่ชัดเจนนัก แต่มันกำลังสื่อให้เห็นถึง การเริ่มที่จะเกิดการก่อรูป (Pre formation) และเมื่อมองในบริบทช่วงย้ายถิ่น จะพบว่าในช่วงนี้ความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่น กำลังเริ่มก่อตัวขึ้นมาเช่นกัน เนื่องด้วยความรู้สึกของแรงงานที่เกิดขึ้นในช่วงนี้นั้นมันกำลังสะท้อนให้เห็น ความรู้สึกที่น้อยเนื้อต่ำใจที่เป็นภาพสะท้อนความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน ความรู้สึกที่ว่า เป็นการเริ่มทำให้เราเข้าใจถึงสิ่งที่ทุนนิยมกำลัง บีบคั้นแรงงานให้ต้อง ทนทรมาน จนในที่สุดแรงงานก็ต้องสูญเสียความเป็นตัวเองไป จนในที่สุดท้าย เมื่อเราวิเคราะห์ไปถึงในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่า เราจะพบว่าความรู้สึกของแรงงานในช่วงนี้ได้ก่อตัวเป็นโครงสร้าง

ความรู้สึกที่สะท้อนถึงความแปลกแยกของแรงงานที่มีต่อตัวเอง เพราะเมื่อแรงงานลงมือทำงาน ผลผลิตนั้นควรจะเป็นของผู้ลงแรง แต่ผลผลิตที่เกิดขึ้นนั้นกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้นเพราะผลผลิตได้ตกเป็นของนายทุน ถึงแม้สิ่งที่ลงแรงไปจะได้ เงินเป็นค่าตอบแทน แต่ความแปลกแยกนี้เกิดจากความไม่สมดุลระหว่างการใช้แรงและค่าจ้างที่เกิดขึ้น เมื่อการทำงานจะทำให้เกิดความสูญเสียในลักษณะที่สูญเสียอำนาจในตัวมนุษย์เอง ในการทำงานนั้นมนุษย์จะทุกข์ทรมาน จะไม่มีการพัฒนากิจกรรมทางปัญญา มีแต่ความเหน็ดเหนื่อยความสุขของคนงานคือตอนที่เขาวางเท้านั้น เมื่อความรู้สึกแปลกแยกได้เกิดขึ้นในตัวแรงงานแล้ว สิ่งที่จะปลอบประโลมแรงงานเหล่านี้ได้จากความแปลกแยกที่เกิดขึ้นได้จึงเป็นการได้ย้อนคิดถึง หวนคิดถึง บ้านเก่า เพราะว่าการย้อนคิดถึงเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้น มันได้เป็นการนำพาตัวเราย้อนกลับไปคิดถึงตัวตนก่อน ที่จะย้ายถิ่นเข้ามาสู่เมืองกรุง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นนำพาตัวเราไปย้อนคิดถึงอดีตแต่ก่อนที่ตัวตนของเรานั้นยังดูมีความเป็นหนึ่งเดียว เป็นตอนที่ยังไม่ได้ค้นพบกับความแปลกแยกที่จะเกิดขึ้นในตัวตน การปลอบประโลมโดยการคิดถึงบ้านเก่าที่สะท้อนผ่านบทเพลงจึงเป็นหนทาง หรือวิธีทางที่พอช่วยให้เรามีแรงและกำลังใจ ในการที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาว่ามีการกดขี่ชู้ตริดต่อตัวแรงงานต่อไป เพราะสิ่งที่แรงงานแบกมานั้นไม่ใช่ความหวังที่มีแค่ตัวเขาเท่านั้นต้องแบกรับ แต่ยังเป็นความหวังของครอบครัวที่แรงงานเหล่านั้นได้แบกเข้ามาด้วย หากเขาไม่ลุกมาปฏิวัติเขาเหล่านั้นก็ต้องจำยอมกลับไปสู่ระบบเดิม แม้รู้ว่าในบางครั้งนายจ้างและระบบทุนนิยม จะส่งผลกระทบต่อตัวเขา ที่ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง

การวิเคราะห์การย้ายถิ่นของแรงงานที่สะท้อนผ่านบทเพลง ของต่าย อรทัย ทั้ง 5 บทเพลง ด้วยแนวคิดทฤษฎี Structure of Feeling ของ Raymond Williams จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของแรงงาน ที่ซ่อนตัวอยู่ แนวคิดทฤษฎี Structure of Feeling ได้เผยให้เห็นสิ่งที่ซ่อนตัวอยู่นั้น และในสายธารประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของการย้ายถิ่นแรงงานที่เกิดขึ้น และโครงสร้างความรู้สึกของช่วงเวลาเฉพาะในประวัติศาสตร์ ทำให้มองเห็นขบวนการแรงงานที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โครงสร้างความรู้สึกการมอบความหวัง โครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรี โครงสร้างความรู้สึกความแปลกแยก ที่สะท้อนออกมาในแต่ละช่วงประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นนี้เองจึงได้สะท้อนการพยายามที่จะจับสิ่งที่ซับซ้อนซึ่งซ่อนอยู่ตรงกลางระหว่างลักษณะทั่วไปๆ ซึ่งทำให้เหตุการณ์สำคัญทั้งหลายในประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเฉพาะได้มาเชื่อมกัน จนทำให้เราได้เปิดมุมมองการทำความเข้าใจเรื่องแรงงานย้ายถิ่นได้มากขึ้น และในแง่ปรากฏการวิทยา ตัวทฤษฎี Structure of Feeling ได้เผยให้เห็นธรรมชาติที่แท้จริงที่ถูกซ่อนอยู่ของแรงงานย้ายถิ่นมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นอย่างไร

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ ได้องค์ความรู้ใหม่ดังนี้

จากการวิเคราะห์บทเพลงของต่าย อรทัย ที่เกี่ยวกับแรงงานย้ายถิ่นอีสานนั้น พบว่า ในช่วงของการย้ายถิ่นนั้น เนื่องด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่เอื้อต่อการดำรงอาชีพเกษตรกรรม ทำให้แรงงานต้องย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองกรุงด้วยความรู้สึกที่หวังว่า คุณภาพชีวิตของตนและครอบครัวจะดีขึ้น บทเพลงจึงสะท้อนภาพโครงสร้างความรู้สึกความหวัง ของแรงงานก่อนย้ายถิ่นออกมา และในช่วงย้ายถิ่นความรู้สึกของแรงงานเริ่มสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของแรงงานที่กำลังจะเซ็ดตัว โดยในช่วงนี้ความรู้สึกที่สะท้อนออกมาชัดเจนคือเป็นความรู้สึกที่สะท้อนถึงความน้อยเนื้อต่ำใจ ที่สะท้อนภาพความเหลื่อมล้ำในทางศักดิ์ศรีที่เกิดขึ้นระหว่าง นายจ้างและแรงงาน จนสุดท้ายในในช่วงย้ายถิ่นนี้ ความรู้สึกของแรงงานจึงก่อให้เกิดโครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรีขึ้นมา จนถึงในช่วงสุดท้ายช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่าช่วงนี้เป็นช่วงที่โครงสร้างความรู้สึกของแรงงานแสดงออกมาชัดเจน คือความรู้สึกของความแปลกแยกของแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวเอง จน

สุดท้ายการคิดหวนคำนึงถึงบ้านเก่ากลายเป็นวิธีการที่แรงงานใช้ปลอบประโลมตนเองในการบรรเทาความรู้สึกแปลกแยกที่เกิดขึ้น เพื่อที่จะได้กลับไปเป็นแรงงานในระบบที่เขาเชื่อว่าการกดขี่ขูดรีดต่อตัวแรงงานต่อไป เพราะสิ่งที่แรงงานแบกมามันไม่ใช่ความหวังที่มีแค่ตัวเขาเท่านั้นที่ต้องแบกรับ แต่ยังเป็นความหวังของครอบครัวที่แรงงานเหล่านั้นได้แบกเข้ามาด้วย หากเขาไม่ลุกมาปฏิวัติเขาเหล่านั้นก็ต้องจำยอมกลับไปสู่ระบบเดิม แม้รู้ว่ในบางครั้งนายจ้างและระบบทุนนิยม จะส่งผลกระทบต่อนักเขา ที่ทำให้เขาเหล่านั้นไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ โครงสร้างความรู้สึกในประสบการณ์ชีวิตของแรงงานย้ายถิ่นอีสาน: บทวิเคราะห์จากเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย ประกอบกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อ และการเมืองนั้น ได้ผลสรุปดังนี้

ในช่วงก่อนย้ายถิ่น จากการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบเนื้อหาในเพลง จากบ้านนาด้วยรัก สะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในชนบททางไกลยังเป็นเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยมองจากการจัดวางเพลงที่มีการนำมาร้องใหม่ในปี 2551 มันจึงสะท้อนว่าปัญหาที่เคยเกิดในอดีตในปี 2551 นั้นยังไม่ได้รับการแก้ไขบทเพลงที่นำมาร้องใหม่นั้นจึงทำหน้าที่สะท้อนสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เมื่อวิเคราะห์โดยมองเชื่อมหมามุมมองทางประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจแล้วนั้น เพลงได้สะท้อนความรู้สึกของแรงงานที่ พยายามมอบความหวัง สร้างความหวังของแรงงานในขณะนั้นภายใต้โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ จนเพลง จากบ้านนาด้วยรัก ที่นำมาร้องใหม่โดยต่าย อรทัย ในปี 2551 ได้สะท้อนสำนึกร่วมที่เกิดขึ้นของแรงงานที่ย้ายถิ่นมาทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นสำนึกร่วมที่สะท้อนความหวังว่าการย้ายถิ่นจะมอบคุณภาพชีวิตใหม่ให้แก่แรงงาน ที่ไม่ต้องไปทนลำบากกับความแห้งแล้งในภูมิภาคของตน บทเพลงจึงได้สะท้อนโครงสร้าง ความรู้สึกของความหวัง และความหวังนี้เอง ได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิด วัฒนธรรมการย้ายถิ่น ที่เป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีพของชาวอีสาน

ในช่วงย้ายถิ่นเอง เมื่อการเปลี่ยนแปลงของดนตรีลูกทุ่งอันเนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังเมืองจำนวนมาก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในเมืองที่เพิ่มขึ้น เพลงลูกทุ่งตอบสนองผู้ย้ายถิ่นใหม่เหล่านี้ ซึ่งกลายเป็นคนทำงานในโรงงาน คนงานก่อสร้าง คนขับแท็กซี่ และอื่นๆ และเมื่อเพลงหลายเพลงในทศวรรษนั้นคร่ำครวญถึงความเสื่อมโทรมของเศรษฐกิจหมู่บ้านที่บังคับให้ชาวบ้านอพยพเข้ามาในเมือง บางคนเล่าถึงงานและบทบาทใหม่ในเมือง ประจวบกับเศรษฐกิจไทยในด้านอุตสาหกรรมได้ขยายตัวขึ้น ทำให้แรงงานคิดย้ายถิ่นเข้าไปในเมืองใหญ่ในการทำงานนอกภาคการเกษตรมากขึ้น บทเพลง ดอกหญ้าในป่าปูน และ กรรมกรแค้นแดง ได้สะท้อนช่วงเวลาของการย้ายถิ่นที่สื่อถึงการมีโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นที่สื่อถึงความรู้สึกถึงความหวังของการสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนทางการเงิน โดยมีเป้าหมายที่หลากหลาย เนื่องด้วยความต้องการที่จะสร้างความก้าวหน้าของการสะสมทุนนี้เอง ทำให้แรงงานต้องทนกับ คำดูถูก ดูหมิ่นของนายจ้าง ความเหลื่อมล้ำทางศักดิ์ศรีนี้เอง ทำให้แรงงานมีความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในการไร้ซึ่งอำนาจต่อรองต่อนายจ้าง จนทำให้เกิดโครงสร้างความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในศักดิ์ศรี ความรู้สึกร่วมดังกล่าวสะท้อนออกมาพร้อมความหวังที่จะได้หลุดพ้นจากการกดขี่ขูดรีดของนายจ้างไปพร้อมๆ กัน

ในช่วงหวนคำนึงถึงบ้านเก่า ในช่วงนี้บทเพลง คิดถึงพ่อคิดถึงแม่คิดถึงบ้าน และ สาวนาพเนจร แสดงให้เห็นถึงความแปลกแยกของแรงงานย้ายถิ่น ความแปลกแยกเกิดขึ้นจากการที่โรงงานภายใต้ระบบทุนนิยมในยุคที่ผ่านมา เต็มไปด้วยกระบวนการขูดรีดมูลค่าส่วนเกินที่ค่าจ้างกับพลังแรงงานไม่ได้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างสมดุล ซึ่งแสดงออกมาผ่านการทำงานโรงงานที่ไม่อาจประสบผลสำเร็จ ความรู้สึกหรือสำนึกร่วมที่เกิดกับแรงงานนั้นถ้านิยาม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในช่วง

คำนึงถึงบ้านเก่า นั่น ก่อเกิดโครงสร้างความรู้สึกที่สะท้อนความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับแรงงานที่เกิดขึ้นกับตัวของเขาเอง การหวนคำนึงถึงบ้านเก่าจึงกลายเป็นหนทางหรือวิธีการที่นำมาจัดการกับความแปลกแยกของแรงงานที่เผชิญความรู้สึกนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการสนับสนุนเพลงลูกทุ่งที่มีอิทธิพลสะท้อนสังคม และใช้เพลงลูกทุ่งนั้นมาทำความเข้าใจปัญหาในพื้นที่ ที่อยู่ในชนบทห่างไกลออกไปจากพื้นที่ส่วนกลาง

1.2 การจะนำพลวิจัยไปใช้ควรทำความเข้าใจ ว่าการศึกษาโครงสร้างความรู้สึกของแรงงานย้ายถิ่นผ่านบทเพลงนั้นไม่ใช่การศึกษาที่วางอยู่บนการวิเคราะห์ผ่านไทม์ไลน์ช่วงเวลา แต่เป็นการศึกษาผ่านประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงชีวิตของแรงงาน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาดูบทเพลงของนักร้องคนอื่นๆ ในประเด็นเดียวกันนี้ เช่น ไมค์ ภิรมย์พร ไข่ พงศธร มนต์แคน แก่นคูณ ฯลฯ ผ่านกรอบคิดเรื่องโครงสร้างความรู้สึก

2.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแต่งเพลงของผู้ประพันธ์เพลงเกี่ยวกับแรงงานย้ายถิ่นอีสาน เพื่อให้ทราบถึงเบื้องหลังของผู้ประพันธ์เพลงที่เกี่ยวข้องกับแรงงานย้ายถิ่นอีสานเหล่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา ดำรงค์เลิศ. (2533). *ชนบทธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และการดำเนินชีวิตของชาวชนบทไทยที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งไทย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปัจจุบัน*. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ดุขฎิ อายุวัฒน์. (2562). *คนอีสานย้ายถิ่น สถานการณ์และผลกระทบ*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ต้นหยง วรวงาน, ศรชัย มุ่งไธสง และ ญัฐพล สันธิ. (2560). การวิเคราะห์ภาษาภาพพจน์ที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่ง: กรณีศึกษาบทเพลงของนักร้องหญิง ต่าย อรทัย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 10(3), 249-261.
- ปทุมญา ศิวานิพัทธ์ และ พิมพ์ผกา ยอดนารี. (2564). ลักษณะทางภาษาของคำเรียกคนอีสานที่ปรากฏในเพลงไทยลูกทุ่ง. *วิจิตรวรรณสาร*, 5(1), 143-162.
- ยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2556). กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 32(1), 69-72.
- ศิริวรรณ เกษมคานต์กิดาการ. (2537). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเรื่องความแปลกแยกในสังคมไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2(1), 1-19.
- สันติ ทิพนา, ราตรี ทิพนา และ สุภารัตน์ ผุสสิมา. (2563). ลักษณะความยากจนของคนอีสานที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่ง ของศิลปิน ไมค์ ภิรมย์พร. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 11(1), 1-24.
- สันติ ทิพนา และ ราตรี ทิพนา. (2561). วาทกรรมความยากจนของคนอีสาน ในบทเพลงลูกทุ่งของต่าย อรทัย. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*, 6(1), 18-51.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2550). *ค่านิยม ในเพลงนอกคตวรรษ*. (พิมพ์ครั้งที่4). กรุงเทพฯ: มติชน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2559). *ลืมนิดา อำปาก: จาก “ชาวนา” สู่ “ผู้ประกอบการ”*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- อรรรรณ ชมดง และ อรทัย เพี้ยยุระ. (2557). เพศวิถีและสังคมไทยในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 3(2), 77-98.
- อิสริยะ ไพรีพ่ายฤทธิ์. (2564). *Structure of Feelings*. สืบค้น 27 เมษายน 2565. จาก <https://markpeak.net/structure-of-feelings/>.
- DeKievi, M. (2017). *Youth Identity and Regional Music in Northeastern Thailand*. Mānoa: University of Hawai'i.
- Gao, M. (2017). Unsettled “structure of feeling” of Chinese migrant worker –cases from the service sector of Shanghai. *Inter-Asia Cultural Studies*, 18(2), 281-301.
- Highmore, B. (2016). Formations of Feelings, Constellations of Things. *Cultural Studies Review*, 22(1), 144-167.
- Lockard, C. (1998). *Dance of life: Popular music and politics in Southeast Asia*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Mandel, E., & Novack, G. (1974). *The Marxist theory of alienation: three essays*. New York: Pathfinder Press.
- Marx, K. (1990 [1867]). *Capital Volume I*. Penguin Classics: London
- Mitchell, J. (2011). Khon ban diaokan or 'we're from the same village': star/fan interaction in Thai Lukthung. *Perfect Beat*, 12(1), 69-89.
- Mitchell, J. (2015). *Luk Thung: The Culture and Politics of Thailand's Most Popular Music*. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Phongpaichit, P., & Baker, C. (1995). *Thailand: Economy and Politics*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Terry, M. (2005). From country hick to rural hip: A new identity through music for Northeast Thailand. *Asian Music*, 36(2), 96-106.
- Williams, R. (2011). *The Long Revolution*. Cardigan: Parthian Books.